

TIPURI DE LOCUINȚĂ ÎN DOBROGEA SECOLELOR IX-XI

Timp de secole, teritoriul dobrogean a reprezentat legătura dintre spațiul carpato-dunărean și mare, atât de necesară pentru mersul înainte al comunităților omenești ce au evoluat în condiții climaterice relativ asemănătoare.

Teritoriul Dobrogei cunoștea, la momentul ocupării lui de către romani, o salbă de așezări autohtone, geto-dace, cu o populație densă ce ținea strânse legături, pe diferite planuri cu restul lumii dacice. Amestecul populației autohtone cu noii veniți, romanii, n-a făcut decât să continue un proces extrem de complex, de apariție a unei anumite etnii (chiar dacă termenul este pretențios pentru acel moment) și de apariție a însăși matricei fundamentale a civilizației românești¹.

Acest proces de romanizare a dobândit pondere sporită în Dobrogea prin însuși timpul mult mai îndelungat al prezenței romane și a romanității chiar în condițiile marilor migrații. De altfel, vatra de formare a culturii materiale medieval-timpurii românești, exprimată prin cultura Dridu, a inclus platoul dobrogean timp de peste un mileniu.

Continuitatea populației autohtone pe teritoriul Dobrogei a fost scoasă în evidență de cercetările arheologice, acestea subliniind, în același timp, și unitatea civilizației românești care se vedește atât în limbă, cât și în modul de trai, obiceiuri, credințe ș.a.².

Societatea veche românească a folosit în existența sa, din punct de vedere constructiv, bordeiul, element de tradiție, cercetat sistematic în cel puțin 15 localități dobrogene. Cunoaștem astăzi acest bilanț grație strădaniilor unor eminente arheologi, în același timp și erudiți profesori: Gheorghe Ștefan, Maria și Eugen Comșa, Ion Barnea, autori ai cercetărilor efectuate la *Dinogetia*³; Grigore și Radu Florescu, Petre Diaconu prin activitatea desfășurată pe șantierul de la *Capidava*⁴; ultimul lucrând, alături de D. Vâlceanu, și la "Păciul lui Soare"⁵.

Pentru arealul dobrogean, în secolele IX-XI, sunt dovedite două tipuri de locuință: bordeiul și locuința de suprafață. Din cercetările arheologice a reieșit că materialul folosit la ridicarea acestora a fost diferit de la o zonă la alta - nord, centru și sud - în funcție de condițiile geografice și de baza materială existentă.

Pentru nordul Dobrogei predominant este lemnul, fapt atestat prin descoperirile de la *Dinogetia-Garvăn*, *Măcin* și *Isaccea*⁶. Acesta a fost folosit pentru căptușirea latera ce susținea pereții de suprafață și acoperișul, precum și la podea.

În lucrarea *Despre tipurile de locuințe din cuprinsul așezării din sec. IX-XI de la Garvăn*, Eugen Comșa consemna:

"Căptușirea gropilor se făcea de cele mai multe ori cu bârne despicate și mai rar cu scânduri cioplite. În toate gropile căptușite cu lemne, la baza fiecărui mal se punea în primul rând talpa, adică o bârnă cioplită sau nu (...), apoi între malul gropii și parii verticali se așezau celelalte bârne sau scânduri"⁷.

¹ P. I. Panait, *Caracterul fundamental al culturii vechi românești pe teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră*, în *Analele Dobrogei*, SN. I, Constanța, 1995, nr. 1.

² Dan Gh. Teodor, *Continuitatea populației autohtone la est de Carpați*, Iași, 1984, p.140.

³ I. Barnea și colab., *Dinogetia I*, București, Ed. Academiei, 1967, p.259.

⁴ Gr. Florescu și colab., *Capidava*, București, Ed. Academiei, 1958.

⁵ P. Diaconu, D. Vâlceanu, *Păciul lui Soare. Cetatea bizantină*, București, Ed. Academiei, 1972.

⁶ I. Barnea și colab., *op.cit.*, p.50.

⁷ E. Comșa, *Despre tipurile de locuințe din cuprinsul așezării din secolele IX-XI de la Garvăn*, în *SCIV*, tom X, 1959, nr.1, p.105.

Tot pentru nordul Dobrogei avem și excepții, precum: bordeiul de la *Aegyssus* unde pereții erau căptușiți cu fragmente de țiglă, cărămidă și chiup⁸, sau cele două bordeie de la *Dinogetia* unde a fost folosită piatra⁹.

Bordeiele căptușite cu lemn din această zonă își găsesc analogii atât în Moldova la Dodești-Vaslui, Băiceni-Iași¹⁰ cât și în Muntenia la Bucov¹¹, Radovanu¹², Dridu¹³.

Acestei categorii îi aparțin și câteva bordeie (cinci) descoperite pe șantierul școală de la Hârșova, în campaniile arheologice din 1993-1996. Trebuie menționat, încă de la început, că acestea constituie o excepție, deoarece pentru centrul Dobrogei, acolo unde este situată localitatea respectivă, după cum vom constata ulterior, piatra este aceea care ocupă locul primordial în construcții.

În acest sens reprezentative sunt bordeiele de la *Capidava* unde pereții gropii au fost căptușiți cu piatră. Acest lucru s-a realizat prin suprapunerea unor rânduri de pietre, fasonate sau semifasonate refolosite, iar liantul îl constituia lutul¹⁴.

Astfel de locuințe au ieșit la iveală și pe șantierele arheologice dobrogene de la Mihai Bravu, Limanu, Basarabi, Seimenii Mici¹⁵, Hârșova¹⁶, dar și în Muntenia la Bucov¹⁷. Un caz similar îl reprezintă bordeiele din așezarea de sec.X de lângă Medgidia, care aveau gropile săpate în lut, nemaifiind necesară consolidarea lor¹⁸.

Dacă în nordul Dobrogei predomină lemnul, iar în partea centrală piatra, pentru zona sudică se întâlnește paianta.

Locuințe având pereții formați din "panouri de paiantă încadrate într-un schelet de bârne"¹⁹, schelet ce se pare că susținea și acoperișul, sunt precizate în mediul rural prin descoperirile de la Independența, Gura Canliei, Castelu²⁰.

Bordeiele

Reprezintă locuința cea mai răspândită pe întreg teritoriul Dobrogei, în perioada sec.IX-XI.

Cea mai completă reconstituire a unui bordei o face Eugen Comșa în monografia *Dinogetia*. Coroborând datele existente aici cu cele din alte articole sau monografii, cu cele aflate în teren pe șantierul de la Hârșova, vom încerca o nouă reconstituire.

Mai întâi se delimita și se săpa groapa locuinței, la o adâncime de 0,60-0,80 m, aceasta putând fi dreptunghiulară, pătrată sau trapezoidală și acoperea o suprafață de 9-12-14 m². Urma amenajarea podelei, pentru aceasta folosindu-se lutul sau lemnul, apoi se trecea la căptușirea gropii locuinței. După cum am menționat anterior această consolidare putea fi realizată prin utilizarea lemnului (*Dinogetia*, Isaccea, Hârșova), a pietrei (*Capidava*, Hârșova) sau chiar a lutului (Medgidia).

Presupunem că pentru această operațiune erau, inițial, așezați verticali pari de lemn pe mijlocul

⁸ I. Vasiliu, Gh. Mănușu-Adameștean, *Considerații finale asupra locuirii feudal-timpurie (sec.X-XI) de la Aegyssus-Tulcea*, în *Peuce*, IX, 1984, p.143.

⁹ E. Comșa, *op.cit.*, p.111.

¹⁰ Dan Gh. Teodor, *op.cit.*

¹¹ M. Comșa, *Săpăturile de la Bucov*, în *MCA*, 1959, V.

¹² Idem, *Tipuri de locuințe din sec IX-X de la Radovanu-"Valea lui Petcu 2"*, în *Cultură și Civilizație la Dunărea Călărăși*, 1988-1989, nr.V-VII, p.144-145.

¹³ E. Zaharia, *Săpăturile de la Dridu*, București, 1967, p.13-18.

¹⁴ Gr. Florescu, *op.cit.*, p.151.

¹⁵ E. Corbu, *Așezări și locuințe în Dobrogea medieval-timpurie, sec. VII-XI*, (lucrare de licență), Constanța.

¹⁶ O. Dacian, *Cronica cercetărilor arheologice, campania 1993*, Satu Mare, mai 1994, p.31.

¹⁷ M. Comșa, *op.cit.*, p.496.

¹⁸ E. Comșa, *Cercetări și observații în legătură cu valurile din Dobrogea*, în *SCIV*, tom II, 1951, nr.2, p.235.

¹⁹ E. Comșa, *op.cit.*, p. 101.

²⁰ *Ibidem*, p.101.

pereților și la colțurile gropii, pari ce trebuiau să susțină bărnele despicate sau scândurile cioplite ce urmau a fi așezate în poziție orizontală. Acești pari constituiau, probabil, și scheletul pe baza căruia urmau să fie amenajați pereții de la suprafața solului, dar și un posibil sprijin pentru acoperiș.

Pe baza resturilor descoperite în săpătură se poate presupune că pereții de suprafață puteau fi construiți din bărne orizontale, fapt dovedit prin resturile de bărne ce se găsesc uneori căzute în săpătură, sau, din parii verticali combinați cu împletitură de trestie sau nuiele peste care se aplică, pe ambele fețe, lut amestecat cu paie. Uneori, în jurul pereților (pe exterior) erau dispuse pietre sau grămezi de pământ pentru a le asigura o mai mare impermeabilitate.

În cazul în care locuința nu avea pereți de suprafață, acestea puteau constitui baza acoperișului. Pentru ridicarea acestuia pe două din laturile locuinței erau așezate două furci pe care se sprijinea grinda. Pe parii de colț, paralel cu grinda, erau fixate, de o parte și de alta, coșoroabele. Pe ele și pe grindă erau așezați căpriorii peste care, pe orizontală, erau fixate mai multe stinghii. Urma așezarea trestiei, apoi se aplica un strat de lut (uneori chiar și pe interior). Lutul avea misiunea de a nu permite vânturilor să ridice trestia, ușurând, în același timp, scurgerea apei.

Intrarea, care de regulă se afla pe partea de sud sau de vest a bordeiului, era reprezentată de o ușă făcută din "scânduri" cioplite și se pare că avea deschiderea în interior²¹. Spre exemplificare, menționez aici, situația de la Hârșova, unde pe latura de nord a locuinței nr.15 se disting două gropi de stâlpi circulari, cu diametrul de 0,20 m, distanțate la 0,60 m. Această distanță ar corespunde ușii.

Deoarece vorbim despre locuințe, nu putem omite amenajările lor interioare. Găsim aici instalațiile de încălzit și preparat hrana, deci nelipsitul cuptor, care poate fi din pietre mici nefățuite, lipite cu lut, sau din lespezi mari. De regulă acesta are forma literei "U" și este situat în colțul de nord-vest sau de nord-est. Vatra portativă din lut, cuptorul de pâine ca și groapa de provizii sunt, de asemenea, elemente nelipsite din interiorul locuinței. Ca obiecte de mobilier întâlnim polițe, lavițe din piatră cu suprafața lutuită, comarnice, dar acestea sunt în număr restrâns și se întâlnesc numai la *Dinogetia* și *Capidava*²².

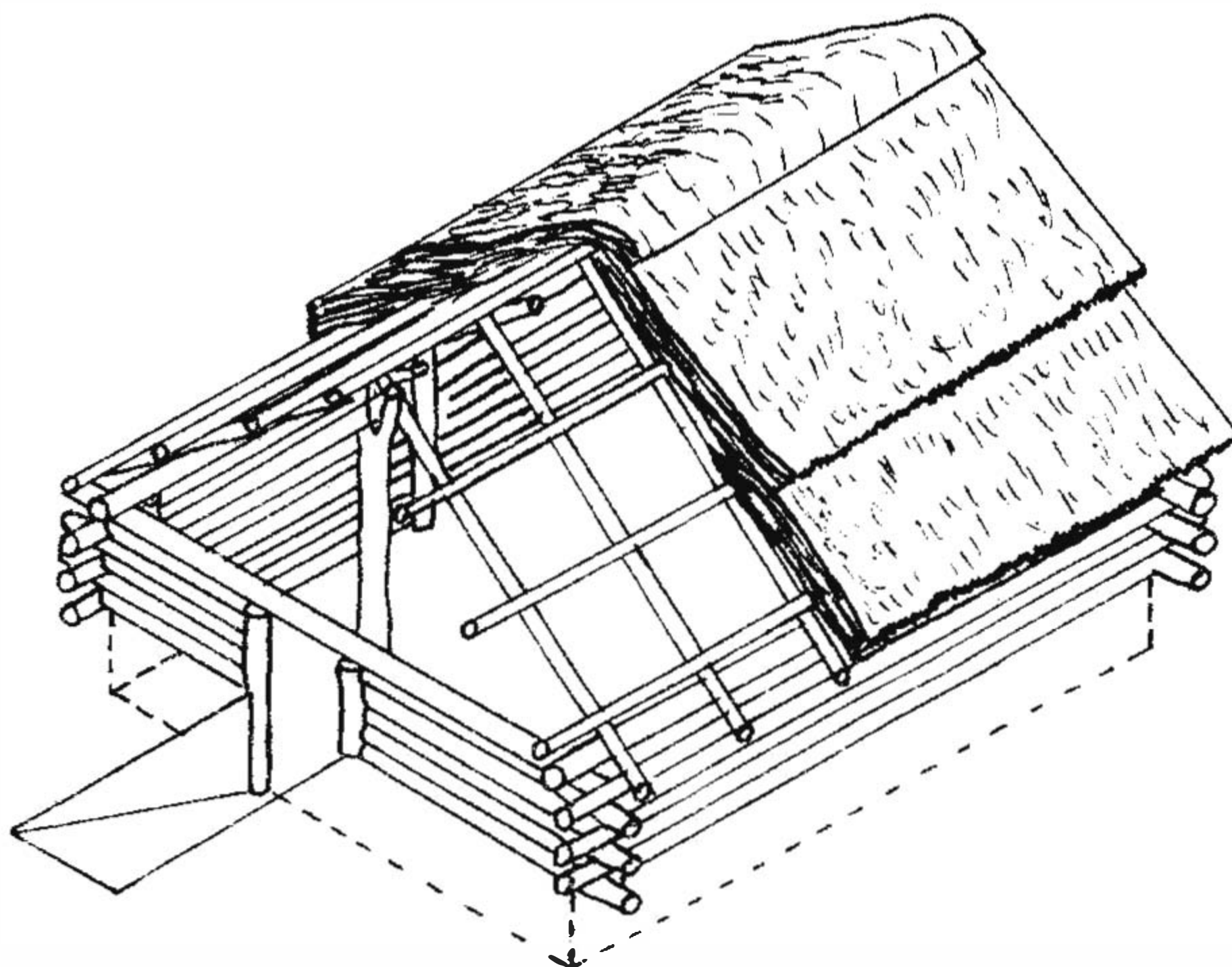

Fig. 1. Reconstituirea grafică a unei locuințe de la *Dinogetia* (după G. Ștefan și colab., *Așezarea feudală timpurie de la Bisericuța-Garvăn*, Editura Academiei R.S.R., București, 1967, p.36.)

²¹ I. Barnea, *op.cit.*, p.39.

²² S. Baraschi, *Porturi dobrogene de pe Dunăre în sec. XI-XIV*, București, 1983, p.8.

Locuința de suprafață.

Atestată pe întregul teritoriu dobrogean (*Capidava, Dinogetia, Păcuiul lui Soare* etc.), uneori în același niveluri cu bordeiele, dar într-un număr mai restrâns decât acestea. De formă pătrată sau dreptunghiulară, locuințele pot prezenta un plan simplu, monocelulare, sau compus din două încăperi. Dimensiunile ei mai mari o fac mai spațioasă decât locuințele prezentate anterior.

Podeaua poate fi simplă, din lemn sau din lut bătătorit, iar materialul folosit pentru ridicarea pereților poate fi lemnul, piatra sau pământul. În ceea ce privește acoperișul, el nu diferă de cel al bordeiului.

Referitor la modul lor de dispunere, vom observa că în mediul rural, în general, nu se respectă un sistem prestabilit, dar, în așezările ce tind a se încadra în lotul târgurilor dobrogene - *Dinogetia, Capidava* - se prefigurează o "sistemizare" a dispunerii locuințelor care să permită circulația localnicilor, un început de tramă stradală.

Analizând raportul dintre locuințele de suprafață și bordeie, pentru această perioadă, remarcăm următoarele:

- un raport de succesiune. Dacă la *Capidava* nivelul locuințelor de suprafață este suprapus de un nivel de bordeie, la *Păcui* situația este inversă;

- în așezările de la *Aegyssus, Dinogetia, Limanu* putem observa coexistența celor două tipuri de locuință;

- un al treilea caz este reprezentat de așezările de pe pante de la *Mihai Bravu* și *Independența* unde a fost preferat un singur tip: locuința de suprafață.

Cercetările arheologice efectuate pe suprafața vechiului teritoriu dobrogean reprezintă un pas înainte în cunoașterea complexelor de locuire feudală-timpurie, a tehnicilor de realizare și a tipurilor de locuințe cunoscute în acel moment dat. Toate informațiile au o valoare deosebită din punct de vedere istoric și constructiv, constituindu-se în dovezi ce atestă continuitatea populației autohtone de-a lungul secolelor pe aceste meleaguri, ocazie cu care putem afla o paletă mai largă de date și informații legate direct de posibilitățile economice și tehnice pe care le aveau în dorința realizării unui habitat cât mai favorabil atât pentru așezare, cât și pentru desfășurarea activității de fiecare zi.

Stadiul de dezvoltare socială și economică a influențat, în mod normal, posibilitățile de construcție ca și modelul de locuințe dorite de reprezentanții civilizației vechi dobrogene, aflată în contact direct cu cea bizantină, care-i conferă primeia o bogăție și o dezvoltare internă tot mai accentuată.

CRISTINA PARASCHIV
Universitatea "●VIDIUS"
Constanța

TYPES OF HOUSES IN DOBROGEA OF 9-10th CENTURIES

SUMMARY

In this paper, the author presents the two types of houses spreaded in Dobrogea in the 9-10th centuries: the hut and the houses of surface.

The archaeological research shows that the material used to build this sort of houses was different from area to area, depending on the geographical conditions and the available materials, such as:

- wood prevailing in nord of Dobrogea;
- stone prevailing in the central zone;
- for southern zone predominant is the mixture of straw and clay.

After that, the author reconstitutes the building modalities for the two types of houses.

EXPLANATION OF FIGURE

Fig. 1. The graphical reconstituing of a *Dinogetia* house.